

AKTUALNA LEKSIKOLOŠKA MONOGRAFIJA

РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ, *ЛЕКСИКОЛОГИЈА СРПСКОГ ЈЕЗИКА*. ЗАВОД
ЗА УЏБЕНИКЕ, БЕОГРАД, 2007, 366 STR.

1 Splošne značilnosti. Pričujoča monografija je razultat večletnih raziskovalnih in predavateljskih izkušenj avtorice, zato je v prvi vrsti mišljena kot univerzitetni učbenik leksikologije. Vsebinski koncept je temu podrejen, saj si je avtorica prizadevala podrobneje osvetliti vprašanja, ki so predstavljala študentom težje sklope, oz. razširiti sklope, ki so posebej raziskovalno zanimivi.

Naslov *Leksikologija srbskega jezika* pomeni, da so vključene sicer splošneleksikološke teme, predstavljene z empiričnimi rezultati in teoretičnimi dognanji tujih avtorjev, zlasti ruskih ali anglosaksonskih šol, glede na posamezne problemske sklope tako, da se teži k soočanju obeh vidikov, vendar skozi prizmo različnih srbskih lingvistov in s primeri iz srbskega jezika.

Ker pogled na leksikologijo omogoča različne zorne kote, od sintaktičnega, stilističnega leksikografskega ipd., velja poudariti, da je avtoričino izhodišče večinoma psiholingvistično, saj ugotavlja, da je skoraj vsaka semantična teorija psihološko zasnovana.

2 Struktura. Monografija vsebuje enajst poglavij, pri katerih izpostavljam nekaj bistvenih poudarkov. *1. Leksikologija:* definira se leksikologija in njen odnos do sorodnih disciplin (etimologija, terminologija, onomastika, frazeologija, besedotvorje in leksikografija), katerih predmeti raziskovanja sodijo v interesno območje leksikologije. *2. Leksem i reč:* leksem je abstraktna enota, ki vključuje vse gramatične oblike in vse pomene določene besede, beseda je konkretna realizacija leksema, npr. v povedi *Roka roko umije* nastopata dva leksema in tri besede, vzporedna termina sta *leksem – aoleksa*. *3. Leksikon:* tvorijo po določenih semantičnih zakonih v leksikalni sistem organizirani leksemi, izpostavljena sta splošni in mentalni leksikon, slednjemu pa se v tem poglavju odmerja nekoliko večja pozornost, saj je prvi, ki ga tvorijo besede naravnih jezikov, predmet večine nadaljnjih poglavij. *4. Leksičko značenje:* je kot osnovni predmet leksikologije predstavljeno skozi perspektivo različnih pristopov in teorij. *5. Pristupi proučevanju leksičkog značenja:* avtorica natančneje predstavlja tiste teorije, ki so se pokazale kot učinkovite: komponentna analiza, teorija prototipa, konceptualna analiza in metoda besednih asociacij. *6. Polisemija* in *7. Mehanizmi polisemije:* večpomenskost leksema je tipična lastnost, uravnavana po določenih mehanizmih, med katerimi so najproduktivnejši leksikalna metafora, metonimija, sinekdoha in platisemija (imenovana tudi širokopomenskost, vidna npr. iz zvez pridevnika *visok*, npr. *visok človek – visok zid*, medtem ko je npr. pomen tega pridevnika v *visoka plača* motiviran metaforično; velja načelo: bolj kot je pomen prototipčen, večja je možnost širokopomenskosti). *8. Semantika derivata:* temeljna delitev leksemov je delitev na netvorjene in tvorjene, pri čemer je slednjih več. Avtorica se je dotaknila vprašanja razlikovanja med leksemskim in tvorbenim pomenom. Zanimiv je pri tvorbenem pomenu po tuji literaturi privzet termin *derivatem*, npr. za vršilca dejanja, nosilca lastnosti in opravkarja je to *tisti, ki_{+s}*, in je terminološko vzporeden semu pri leksikalnem pomenu. Večja pozornost¹ je odmerjena besednim družinam (*derivaciona gnezda*) in njihovi tipologiji glede na način širjenja (*radijalna – lanačna derivacija*). *9. Sintagmatski leksički odnosi:* glavnino predstavlja razpravljanje o kolokaciji kot semantični zvezi in koligaciji kot sintaktično možni zvezi, ki pa ni semantična, ter delitev na kolokacije in idiome. *10. Paradigmatski leksički skupovi* in *11. Paradigmatski leksički odnosi:* so predstavljeni in strukturirani glede na pomenska (sinonimija, antonimija, hiponimija), izrazna (rimotvornost (npr. *lavor*;

¹ Večja pozornost je namenjena zaradi slovarja v dveh delih z naslovom *Semantičko-derivacioni rečnik*, ki predstavlja besedne družine izrazov za dele človeškega telesa, notranjih organov, tkiv, psihofizioloških stanj, psihofizičnih lastnosti in sorodstva. Novi Sad 2003, 2006. Ocena v pripravi.

monitor, spor), tavtofonija (enakost posameznih fonemov: *vrh, zrak*) in tavtotonijo (podobnost prozodijske strukture besed)) ter pomensko-izrazna razmerja (paronimija, homonimija).

Sledijo še: *Završna reč*, obsežna *Bibliografija* s štiristo enotami, *Indeks imena i pojnova*, *Rezime* in *Summary*.

3 *Podrobneje o zanimivem segmentu monografije*. Ker vseh poglavij ni mogoče predstaviti, se podrobneje ustavljam zlasti pri desetem poglavju z naslovom *Paradigmatski leksički skupovi*. V njem avtorica natančno predstavi vso terminološko raznolikost za poimenovanja tovrstnih združb, ki so odraz zapletene mreže paradigmatskih in sintagmatskih odnosov med enotami leksikalnega sistema, in je posledično zanimivo tudi za slovenistično terminološko orientacijo.² Avtorica vse zveze med leksemi v najširšem smislu šteje za asociativne, med njimi pa razlikuje sistemske in nesistemske. Sistemskost nakazuje več dejavnikov, kot so podobne skladienske vloge takih besed, podobne slovnične lastnosti, pogosta bližina v besedilu, podobni modeli za razvijanje polisemije in podobne tvorbene možnosti.

V prvi najsplošnejši delitveni skupini leksemskih združb je na podlagi slovanske in znotraj nje srbske leksikološke tradicije izdelana naslednja tipologija. Najširšo paradigmatsko leksemsko združbo predstavlja asociativno polje (*asociativno polje*), ki ga tvorijo sintagmatsko in paradigmatsko povezani leksemi na podlagi asociacij. Ožja združba, vezana na podlagi sistemskih leksemskih zvez, se imenuje pomensko/pojmovno polje (*semantičko/pojmovno polje*) in ga sestavljajo leksemi različnih gramatičnih vrst, hierarhično nižja je pomenska skupina, ki je lahko dveh vrst. Prva je leksično-semantična skupina (*leksičko-semantična grupa reči*), ki jo tvorijo sinonimi, antonimi in hiponimi, druga je tematska skupina (*tematska grupa*), ki je izmed vseh naštetih najbolj zasnovana na zunajjezikovni pojavnosti in ji zato mnogi celo odrekajo lingvistično sistemskost. Besedna družina (*derivaciono gnezdo*) pa predstavlja zvezo besed, ki imajo skupni koren. V anglosaksonski terminologiji se uporabljata še termina besedno polje (*leksičko polje*), ki ustreza ruskemu in srbskemu semantičnemu polju, ter je zasnovano na jezikovnih in lingvističnih kriterijih, in besedno skupino (*leksički skup*), ki temelji na zunajjezikovnih merilih.

V drugi delitvi izhaja iz medsebojne poveznosti leksemov v združbah in po ruski literaturi navaja tri take tipe odnosov. *Determinacija* (pomenska odvisnost enega leksema ali skupine nasproti drugemu leksemu ali skupini) vključuje pomensko polje, besedno družino in leksično-semantično skupino. *Komplementarnost* (vzajemna odvisnost pri pomenu besede) vključuje semantično skupino (antonimi, konverzivi). *Avtonomnost* (odnos svobodne odvisnosti med leksemi, katerih vzajemna odvisnost je pogojena nejezikovno) pa semantično skupino in znotraj nje tematsko skupino in leksično-semantično skupino.

Tretja delitev temelji na kohezivnem središču. Glagole *hoditi, teči, drveti* družijo npr. skupna *dominanta*, tj. glagol *iti*, ki je tudi sam člen te semantične skupine, medtem ko *oko, uho, nos, usta* nimajo člena, s pomočjo katerega bi definirali vsakega izmed njih, ampak jih družijo *arhisem* z abstraktno pojmovno vrednostjo 'del telesa', ki ni člen te združbe.

Vse paradigmatsko zasnovane leksikalne združbe vsebujejo arhisem kot najpomembnejši kohezivni element skupine. Razlikujejo pa se po tem, ali imajo/nimajo dominante. Združba z arhisemom je pomenska skupina, ki vključuje tematsko in leksično-semantično skupino (antonimi, konverzivi, hiponimi), združbe z arhisemom in dominantno pa pomensko polje, pomensko skupino (leksično-semantično skupino – sinonimi) in besedno družino.

4 *Sklepni komentar*. Podrobneje predstavljeno poglavje vzorčno predstavlja avtoričin razpravljalni stil, ki ga določajo natančnost, sistematičnost, terminološka jasnost in doslednost. Tolikšno

² Prim. članek Stramljič Breznik, *Historiat poimenovalne in pojmovne raznolikosti za leksemске združbe v slovenistiki*, ČZN 43/1, 2007, ki med drugimi sooča termine *besedno polje* (Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000), *pomensko/pojmovno polje* (Vidovič Muha, *Slovensko leksikalno pomenoslovje*, Ljubljana 2000) in *tematsko polje* (Križaj Ortar, Bešter Turk idr., *Na pragu besedila 2*, Ljubljana 2000).

suverenost ji omogoča široko in poglobljeno poznavanje leksikološke problematike domačih in tujih avtorjev ter bogate raziskovalne izkušnje, zajete v obsežnem popisu lastnih bibliografskih enot. Posebna vrednost monografije je nenehna težnja po »vzpostavljanju razmerij med stvarmi«, zaradi česar ubira nove perspektive opazovanja in posledično nove zveze med leksikološkimi pojmi.

Monografija Rajne Dragičević predstavlja odličen prikaz, kako se lahko splošnoleksikološko odlikava v specifičnoleksikološem področju določenega jezika. Zato ni presenetljivo, da je po strukturi in temeljnih teoretičnih izhodiščih primerljiva in s kontrastivnega vidika zanimiva vzporednica edini tovrstni slovenski monografiji Ade Vidovič Muhe *Leksikalno pomenoslovje* (2000).

Irena Stramljič Breznik
Filozofska fakulteta v Mariboru